

Kırım'da Bir Hanzadenin Yaşamı: Hacı Selim Giray'ın Oğlu şahbaz Giray

Zübeyde Güneş Yağcı** - Mustafa Akkaya***

(ORCID: 0000-0002-5690-1591 - 0000-0003-4726-062X)

Makale Gönderim Tarihi

17.06.2022

Makale Kabul Tarihi

23.06.2022

Öz

Osmanlı Devleti, 1683 yılında II. Viyana kuşatması sırasında yaşadığı mağlubiyetten sonra kutsal ittifakla dört cephede savaşmaya başlamıştır. Bu savaşlar 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar devam etmiştir. Kırım Hanlığı ise Venedik ile savaş haricinde kutsal ittifakın diğer üç devleti olan Avusturya, Lehistan ve Rusya ile mücadele durumunda kalmıştır. Dönemin hanı Hacı Selim Giray, bu savaşların önde gelen kişilerinden birisidir. Oğulları Devlet Giray, Kaplan Giray gibi hanzadeler de onunla birlikte ön saflarda yer almışlardır. Selim Giray'ın oğullarından bir diğer de çalışmamızın konusunu oluşturan şahbaz Giray'dır. şahbaz Giray'ın diğer hanzadelerden farkı Sultan II. Mustafa'nın ikinci ve üçüncü seferine Kırım askerinin komutanı olarak katılmasıdır. Bu seferlerde cesareti ve şecaati ile göz doldurmuş, II. Mustafa'nın bizzat iltifatına mazhar olmuştur. şahbaz Giray'ın bir diğer farkı da metrukâtının 34 numaralı şer'iyye sicilinde bulunmasıdır. Böylece Kırım han sülalesinden bir hanzadenin gündelik yaşamını ortaya çıkarmak mümkün hale gelmiştir. Bu çalışmanın sorunsalı da tam bu noktaya odaklanmaktadır. şahbaz Giray'ın kaynaklara yansıyan savaşlarına ek olarak yaşamının diğer cephesini irdelemek için temel kaynaklarımız dönemin kroniklerinin yanı sıra Osmanlı arşiv belgeleri ve Kırım şer'iyye sicilidir.

Anahtar kelimeler: Kırım Hanlığı, Selim Giray, şahbaz/şehbaz Giray, II. Mustafa.

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye, zyağcı@hotmail.com.

** Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkiye, makkaya55@yahoo.com.

The Life of a Hanzade in Crimea: Şahbaz Giray, the Son of Hacı Selim Giray

After the defeat in 1683 during the Vienna siege II, the Ottoman Empire started to fight on four fronts with the holy alliance. These wars continued until the 1699 Karlowitz Treaty. The Crimean Khanate, on the other hand, had to struggle with Austria, Poland and Russia, the other three states of the holy alliance, apart from the war with Venice. The Khan of the period, Hacı Selim Giray, is one of the leading figures of these wars. Hanzades such as his sons Devlet Giray and Kaplan Giray were at the forefront with him. Another son of Selim Giray is Şahbaz Giray, who is the subject of our study. The difference of Şahbaz Giray from other hanzades is that he participated in the second and third expeditions of Sultan Mustafa II as the commander of the Crimean soldiers. In these expeditions, he impressed with his courage and bravery, and was complimented by Mustafa II himself. Another difference of Şahbaz Giray is that his dereliction is in the sharia registry number 34. Thus, it has become possible to reveal the daily life of a khan from the Crimean khan dynasty. The problem of this study focuses on exactly this point. In addition to the wars of Şahbaz Giray reflected in the sources, our main sources to examine the other aspects of his life are the chronicles of the period, as well as Ottoman archive documents and the Crimean Sharia register.

Keywords: Crimean Khanate, Selim Giray, Şahbaz/Şehbaz Giray, Mustafa II.

Şahbaz Giray, Osmanlı Devleti'nin dolayısı ile Kırım Hanlığı'nın zor durumda kaldığı yıllarda başarıları ile adından söz ettirmiş bir hanzade olarak dikkati çekmektedir. Bu onu Hacı Selim Giray'ın oğulları arasında ön plana çıkarmıştır. Kaynaklar Şahbaz Giray'ın şecaatinin ve cesaretinin yüksek olması üzerinde özellikle durmaktadırlar. Bizim Şahbaz Giray'ı ele almamızın sebebi Osmanlı Devleti'nin dört cephede savaşırken oraya koyduğu faaliyetlerinin yanı sıra 34 numaralı Kırım Şer'iyye sicilinde metrukâtının kaydedilmesidir. Bu, bize bir hanzadenin ekonomik ilişkiler ağını ve seferler haricinde gündelik yaşamına dair iz düşümünü ortaya koymamıza olanak sağlamıştır. Bu itibarla amacımız, Şahbaz Giray gibi namlı bir hanzadenin hayatı ile Kırım Hanlığı'nda Giray sülalesinden hanzadelerin yaşamını ortaya koymaktır. Diğer

taraftan birçok Kırım hanı üzerine çalışmalar yapılmıştır¹. Fakat bir hanzadenin yaşamına dair çalışmanın olmayışı Kırım tarihine farklı bir açıdan bakılmasını sağlayacağı için çalışma ayrıca önemiyet arz etmektedir.

Kırım ordularının 15. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşlarda görev almaya başladığı bilinmektedir. Bu görevler Doğu'da Safevi Devleti'nden Batı'da başlangıçta Macaristan, sonra ise Avusturya'ya karşı yapılan savaşlarda yer almaktı². Bu kadar geniş cephenin merkezini kuzeydeki devletler olan Rusya ve Lehistan oluşturmaktaydı. Zaten Osmanlı Devleti Moskova ile olan ilişkileri genellikle Kırım Hanlığı aracılığı ile yürütmekteydi. Aynı durum Lehistan için de geçerli olmasa bile Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında yapılan antlaşmalarda Kırım'a dair mutlak bir madde bulunmaktaydı. Bu madde bir taraftan Kırım Hanlığı'nın Lehistan'a akın yapmayacağı şeklinde olurken diğer taraftan Lehistan'ın Kırım Hanlığı'na hediye

¹ Kırım hanları üzerine yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Halil İnalıcı, "Han ve Kabile Aristokrasisi: I. Sahip Giray Han Döneminde Kırım Hanlığı", *Emel*, Sayı: 135, (Mart-Nisan 1983), s. 51-73; Elvina Abduvaliyeva Er, *Bora Gazi Giray Han: Hayatı ve Eserleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2011; Özalp Gökbilgin, *1532-1577 Yılları Arasında Kırım Hanlığı'nın Siyasi Durumu*, Ankara 1973; Ahmet Türk, *The Crimean Khanate Under The Reign Of Gazi Giray II*, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara 2000; Natalia Krolikowska-Jedlinska, *Law and Division of Power in the Crimean Khanate (1532-1774), With Special Reference to the Reign of Murad Giray (1678-1683)*, Leiden-Boston 2019; Feridun M. Emecen, "Son Kırım Hanı Şahin Giray'ın İdamı Meselesi ve Buna Dair Vesikalar", *Tarih Dergisi*, Sayı: 34, İstanbul 1984, s. 314-345; Fatma Meliha Şen, "Nidaî ve Kırım Tarihi Hakkında Yeni Bir Eser: Nusret-i Gazâ-yı Sâhib Gerây", *Türkiyat Mecmuası*, XXIII/2, İstanbul 2013, s. 145-169; Muhammet Şen, "Kırım Hanı I. Selim Giray'ın İlmî ve Edebî Yönü", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, III/7, 2014, s. 75-84; Aynı yazar, "I. Selim Giray'ın Hanlık Döneminde Osmanlı-Lehistan Savaşlarında Kırım Kuvvetleri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 38, 2013, s. 55-73; Yavuz Söylemez, Osmanlı Sarayında Katledilen Bir Kırım Hanı: İnayet Giray Han", *Karadeniz Araştırmaları*, XIV/55, 2017, s. 209-224; Serkan Acar, "Kırım Hanı Devlet Giray'ın 1571 Rusya Seferi ve Moskova Yangını", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 39, 2013, s. 95-110; Serhat Kuzucu- Mustafa Koyuncu, "Rusya'nın Kırım Hanlığındaki Siyasi Faaliyetleri (1774-1783)", *Bilge Tonyukuk Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları I*, 2020, s. 373-393; Ferit Akün, *Devlet Giray Han*, İÜEF Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1966-1967.

² Kırım ordularının Osmanlı ordusunda ilk defa yer alması II. Bayezid dönemine tekabül etmektedir. II. Bayezid'in Boğdan seferine Mengli Giray, 50000 kişilik ordu ile katılmıştır. Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân*, İstanbul 1327, s. 18.

namı altında haraç vermesini kapsamaktaydı. Moskova ise zaten bu politikayı gütmekteydi. Her yıl başta han olmak üzere devlet erkânı ve mirzalara başta değerli kürkler olmak üzere birçok hediye göndermekteydi. Bazen gönderilen hediyeler beğenilmeyebiliyordu. Nitekim 1635'de iki yıllık gönderilen vergi miktarı 20.105 ruble tutarındaydı. Bu meblağın 9.700 rublesi nakit, kalan 10.405 rublelik kısmı ise kürk ve çeşitli giyim eşyalarından oluşmaktaydı. Gönderilen hediye vergi Kırım'da hiç beğenilmemişti. Sonraki yıllarda gönderilen vergi miktarı hoşnutsuzluğun devam etmesine neden olmuştur³. Kırım Hanlarının zaman zaman çarlara yazdıkları mektuplarda ne kadar hediye göndermeleri gerektiği açık bir şekilde belirtilirdi⁴. Bu anlamda belki de en son mektup Murad Giray tarafından gönderilmiştir. Viyana Kuşatması'ndan önce yazılan mektupta (Ocak/Şubat 1683) gönderilen tişin⁵ anlaşma gereği gibi olmadığı üzerinde özellikle durulmaktadır. Rusların daha önce gönderdikleri ile şimdi gönderdikleri arasında farklılıklar açıkça belirtilmiştir⁶. Tabii bu arada Rusların vergiyi ve hediyeleri sadece akınları durdurmak amacıyla göndermediklerini de belirtmek gerekmektedir. Amaçları Kırım Hanlığı'nı ezeli düşman olarak gördükleri Lehistan'a karşı kıskırtmaktı. Nitekim Canibek Giray'ın Çar Mikhail Fedoroviç'e gönderilen mektupta bu hususa özellikle dikkat çekilmekteydi⁷. Zaten Osmanlı Devleti, Rusya ile ilgili işlerin yürütülmesinde Kırım Hanlarının görüşlerine azami ölçüde dikkat ederdi⁸.

II. Viyana kuşatması Osmanlı devleti, dolayısı ile Kırım Hanlığı için de bütün dengeleri değiştiren bir savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa, Lehistan kralı Jan Sobieski'nin komutasında bir orduyu

³ A.A. Novoselyskiy, *Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, Trc. Kemal Ortaylı, Ankara 2011, s. 270-273.

⁴ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992, s. 398-403.

⁵ Bakınız: Aleksandr N. Samoyloviç, "Kırım Tatar Yarıllıklarında "Tiyiş (Tiş)" ve Diğer Terimler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVI/1, Çev: Serkan Acar, İzmir 2011, s. 277-278.

⁶ V.V. Velyaminov-Zernov, *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarga Dair Bolgan Yarıllıklar ve Hatlar*, Haz: A. Melek Özyetgin, İlyas Kamalov, Ankara 2009, s. 707-709.

⁷ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Türk Kavimleri ve Devletleri*, s. 251-252.

⁸ Bu durum Murad Giray dönemine kadar bu şekilde devam etmişti. Murad Giray Rus elçisine hakaret ettikten Rusya önce Bender valileri, daha sonra ise doğrudan Osmanlı Devleti ile ilişkileri yürüttüler. Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân*, s. 122.

Viyana'ya yardıma gönderdi. Bu savaşta o sırada Kırım Han'ı olan Murad Giray Han'ın ihanet edip etmediği tartışıla gelen bir husustur⁹. Tartışma bilerek görevi olan Tulln Köprüsü'nü (İskender Köprüsü) korumayıp çekilmesidir¹⁰. Osmanlı kaynakları Vezir-i azam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile arasında yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle yerdiği, Murad Giray Han'ın bunu kaldıramadığı ve düşmanın köprüden geçişine hiçbir müdahalede bulunmadığı şeklindedir¹¹. Mehmed Giray ise kaleme aldığı eserinde kuşatma sırasında Kırım kuvvetlerinin Viyana'dan bir günlük mesafe ve daha uzaklara akınlarda

⁹ Murad Giray, Selim Giray'ın hanlıktan alınması üzerine Kırım hanı olmuştur. Han olması ile kendisine mutat olduğu üzere yıllık 100.000 akça salyane verilmiş, BOA. AE. SMMD. IV., nr. 6/630; ve samur kürk, murassa kılıç hediye edilmiştir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Haz: Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 88.

¹⁰ İskender Köprüsü, taştan yapılmış bir köprü idi. Viyana'dan iki menzil uzaktaydı. Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2012, s. 700-701.

¹¹ Silahdar olayı şu şekilde anlatmaktadır: “Nemçe ve Leh askeri köprü başına geldükde geçirtmemeğe kâdir iken mâni' olmayup fevc fevc cümlesi geçüp, asâkir-i İslâm üzerine yürüdiler ve ol gün kendüsi köprüye nâzir bir mürtefi' mahalde kamçı elinde tâziyânesiyle kabzasın avucuna sıkmış ve elini böğrüne koymuş at üzre durup küffârın geçdüğün seyr iderdi. İmâmî yanına varup “Han'im şu bölük bölük geçen kâfiri kırdırsanız artık girüsi münkatı' olmaz mıydı?” didikde, “Behey efendi sen bu Osmanlı'nun bize itdüğü cevri bilmezsin. Ancak bizi bir hâle kodular ki, yanlarında Eflak ve Boğdan keferesi kadar rağbetimiz kalmadı”. şeklinde cevap vermiştir. Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 875; Vezir-i azam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Murad Giray Han orduya katıldığında çok büyük karşılama merasimi hazırlatmıştır. Han otağın önünde kendisini karşılamıştır. Nureddin Sultan ve hanzadeler yanında olduğu halde otağa davet etmiştir. Halil İnalçık, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 2017, s. 226; Yapılan meşveret meclisinde başköşeye oturtulmuştur. Mehtap Yılmaz, *Vekayi'name (Vekayi-i Bec) (Metin ve Değerlendirmesi)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 9; Murad Giray, Çehrin seferi sırasında da orduya katılmıştır. Orada da vezir-i azam otağ dışında karşılaşmıştır. Bu sırada Han'a kürklü ve kürksüz iki sevb serâser, bir şemşir-i murassa'-gılâf ve bir tîr-keş ve zerîn ü rahatlı bir esb-i tâzi hediye etmiştir. Yanında bulunan hanzadelerden ikisine birer kürk, Nureddin sultana ve diğer hanzadelere, kabile beylerine, mirzalara ve diğer ileri gelenler olmak üzere toplam 200 adet hilat verilmiştir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 92; Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke* s. 700-701; Hemen hemen aynı neviden hediyeler Viyana seferine katıldığında da verilmiştir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 143.

bulduklarını, akınlarda ziyadesiyle ganimet elde ettiklerini ve bir an önce dönmek istediklerini yazmaktadır¹². Murad Giray Han'ın serdarın kendisine karşı olumsuz davranışları sebebiyle askerlerinin isteklerine uyduğu üzerinde durmaktadır¹³. Ancak bu konuda ittifak edilen husus ise Murad Giray Han'ın çekilmesinin Viyana bozgununun önünün açmış olmasıdır¹⁴. Bozgunun kısa bir süre sonra Merzifonlu Kara Mustafa Paşa idam edilmiştir. 5 Mart 1684'de ise Avusturya, Lehistan ve Venedik bir araya gelerek Hıristiyan Birliği, yani kutsal ittifak oluşturmuşlardır. Bu ittifakın temeli eski haçlı idealinin canlandırmak üzerine değildir. Çünkü bu üç devlet menfaat gereği bir araya gelmiştir. İttifaka Rusya da katılır diye yer bile ayrılmıştı¹⁵. Böylece Osmanlı Devleti öncelikle üç cephede birden, ardından Rusya'nın dahil olması ile birlikte dört cephede savaşa girmiştir. Böyle bir durumda Kırım Hanlığı'nın önemi yadsınamayacak bir gerçektir¹⁶. Bu itibarla görevden alınan Murad Giray'ın yerine önce II. Hacı Giray han oldu. Fakat ancak dokuz ay hanlıkta kalabildi¹⁷. Onun yerine Çehrin seferi sırasında başarısız olduğu için görevden alınan Selim Giray, ikinci defa hanlığa

¹² Öyle ganimet aldılar ki esirlerin sayısı belli değildi. Koyun, sığır gibi hayvanların yanı sıra gümüş kap kaçak, değerli kumaşlardan yapılmış giysiler sayılamayacak kadar çoktu. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 155.

¹³ Uğur Demir, *Târîh-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 6; Halil İnalçık, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 2017, s. 232-233.

¹⁴ Tartışma için bakınız: Krolikowska-Jedlinska, *Law and Division of Power in the Crimean Khanate (1532-1774)*, s. 62-69; Cihan Yalvar, "Suçlamaların Gölgesinde Bir Kırım Hanı: Murad Giray Han", *Murad Giray Han, Yeditepe Ün. Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, III/6, İstanbul 2019, s. 1-18; Viyana seferi başlamadan önce Mart/Nisan 1682'de Moskova'ya bir mektup göndererek barış yanlısı olduğunu belirtmiştir. Hatta Rusların dostuna dost, düşmanına düşman olacağını bildirmekteydi. Aynı neviden bir başka mektup 10 Ağustos 1682'de gönderilmiştir. Bu mektuplarda Moskova'nın dostuna dost düşmanına düşmanız derken anlaşma şartlarına Moskova'nın riayet etmesine dikkat çekilmektedir. Mektuplar için bakınız. Velyaminov-Zernov, *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarga Dair Bolgan Yarlıglar ve Hatlar*, s. 670-71.

¹⁵ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, IV, Çev: Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s. 177-178.

¹⁶ Murad Giray, taksirat üzere hareket etmekle suçlanarak görevden alınmıştır. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 162.

¹⁷ Hacı Giray Rodos'a sürüldü ve 1689 yılına kadar yaşadı. O meydana gelen veba salgını sırasında bu hastalıktan vefat etmiştir. Demir, *Târîh-i Mehmed Giray*, s. 15.

getirildi (Haziran 1684)¹⁸. İşte Şahbaz Giray bu Selim Giray'ın oğludur. Selim Giray han olur olmaz büyük oğlu Mehmed Giray'ı kalgayığa, küçük oğlu Azimet Giray'ı ise nureddinlik makamına getirdi. Böylece Kırım'da yeniden düzeni kurdu¹⁹.

Diğer taraftan Ruslar Kırım'a saldırılarını başlatmışlardı. Daha Selim Giray'ın ikinci saltanatı döneminde General Golitsin komutasındaki Rus orduları Or Kapı'ya dayanmışlardı. General Golitsin'in 50000 kişilik ordusu ile başlattığı saldırı Kırım kuvvetleri tarafından bertaraf edildi. Selim Giray, ise bu sırada Sofya'da Avusturyalılara karşı sefere katılmıştı²⁰. Şahbaz Giray bu savaşlar sırasında Çerkes Kumık, ve Yaman Sadakların yardımı ile Rus ordusunu durdurmakta çok önemli rol oynamıştır. Hatta Bucak Tatarlarının ve Nogayların yardıma gelmesine gerek kalmamıştı²¹. Selim Giray'ın işi bu anlamda oldukça zordu. O, hem Kırım'ı korumaya çalışıyor hem de Lehistan ve Macaristan'da yoğun bir şekilde devam eden savaşlara destek olmaya çalışıyordu. Buna rağmen Han, birçok savaşın kazanılmasını sağlamıştır. Mesela bunlardan bir tanesi Erdel'de Avusturya Generali Heisleri bozguna uğratmasıdır. Hatta savaşta esir düşenler arasında Heisler de vardı²².

¹⁸ Kırım ileri gelenleri padişaha başvurarak Hacı Giray'ın azlini istediler. Yerine Selim Giray'ın getirilmesini de arzlarına eklediler. Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân*, s. 74; Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr Fî-Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Haz: Yavuz Söylemez, Ankara 2020, s. 266; Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 693; Selim Giray, bu sırada Rodos'ta idi. Hatta buradan mektuplar yazarak oğulları aracılığı ile hanlığın kendisine verilmesini sağlamıştır. İnalçık, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar*, s. 241; Selim Giray ilk hanlığı dönemi 1671'de başlamış 1677'ye kadar sürmüştür. Mustafa Eravcı, "Selim Giray", *DiA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 428; Han olduğunda salyanesi 100.000 akça olarak belirlenmiştir. BOA. AE. SMMD. IV., nr. 50/5830, 7 Temmuz 1671; Han olduğunda murassa altın kılıç, incili, zümrüdü altın zincirli tirkeş, Mısırkari keman dahil hediyeler tevdi edilmiştir. BOA. İE. HLT., nr. 2/256.

¹⁹ Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân*, s. 111; Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 927.

²⁰ Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, İstanbul 1282, s. 106.

²¹ Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1228; V. D. Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, İstanbul 2016, s. 385.

²² Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1307.

Bir diğeri Belgrad ve Niş'in geri alınmasıdır. Kırım ordusu Selim Giray ve kalgay Devlet Giray komutasında 20.000 askerle yetişmişti²³.

Şahbaz Giray'ın ön plana çıkması babası Selim Giray'ın üçüncü hanlığı dönemine tekabül etmektedir. Selim Giray, hastalığını ileri sürerek hanlıktan ayrıldı. Yerine onun önerisi ile II. Saadet Giray hanlığa getirildi²⁴. Selim Giray, bu zaman zarfında hac farızasını yerine getirmiştir. Bundan sonra kaynaklarda Hacı Selim Giray olarak tesmiye edilecektir²⁵. Saadet Giray'dan sonra Safa Giray han tayin edildi (Aralık 1691)²⁶ ise de sonunda Selim Giray üçüncü defa han oldu (14 Ekim 1692)²⁷.

Şahbaz Giray'ın, kaynaklarda yer alan ilk seferi 1694 babası han Selim Giray ile katıldığı seferdir. Yeni vezir-i azam olan ve hemen akabinde serdar-ı ekrem olarak ordunu komutanlığı vazifesini üstlenen Ali Paşa, Kırım ordusunun gelmesi için Sofya'da on gün bekledi. Ancak Hacı Selim Giray komutasındaki Kırım ordusu, ordu Belgrad önlerine geldiğinde katıldılar. Sadrazam Ali Paşa, her zamanki gibi hanı mutat olduğu üzere karşıladı ve otağına götürdü. Burada izzet-i ikramda bulundu. Hacı Selim Giray'ın yanında oğulları Devlet Giray, Gazi Giray'ın yanı sıra Şahbaz Giray da bulunmaktaydı. Gazi Giray ve Saadet Giray da vardı. Varadin kuşatması aşırı yağmur yağması ve metrisleri su doldurması gibi nedenlerle başarılı olunamadı. Ordu Belgrad'a çekildi²⁸. Bu arada 4000 kişilik Kırım askeri Belgrad'dan Temeşvar ve Gyula kalelerine yardım gönderildi. Kırım askerinin başında Kalgay sultan bulunmaktaydı²⁹. Diğer taraftan Şahbaz Giray, Lehistan kralı Jan

²³ Zaten General Heisler bu savaşlar sırasında ele geçirilmiştir. Demir, *Târîh-i Mehmed Giray*, s. 38-41; Ayrıca bir hayli ganimet elde edilmiştir. Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, s. 387.

²⁴ Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1344-1345;

²⁵ Hatta hacdan dönerken eşkiya saldırısına uğradı. Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1350.

²⁶ Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, II, s. 177.

²⁷ Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, II, s. 203; Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr*, s. 273; Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1402.

²⁸ Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1559-1561; İnalçık, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar*, s. 302.

²⁹ Bu yardım ancak Temeşvar kalesine ulaştırılabildi. Gyula Kalesi üzerindeki geçitler Erdel kralı Feterani tarafından tutulduğundan kaleye yardım ulaştırılamadı. Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1563.

Sobieski tarafından kuşatılan, fakat kale muhafızı Kahraman Paşa'nın başarılı savunması neticesinde çekilmek zorunda kaldığı Kamanıçe Kalesi'ne zahire gönderme işini yerine getirmişti. Zahirenin büyük bir kısmı olan 17 bin kilelik kısmı kaleye ulaştırılmıştı. 1694 Kasım ayı geldiğinde ihtiyaç duyulan 25 bin kilelik zahirenin geriye kalan 8 bin kilesinin de bir an önce Kamanıçe'ye ulaştırılması gerekmekteydi. Zahirenin temini işi o yılın mahsulünden olmak üzere Bucak'ta sakin Or ve Orakoğlu kabilelerinden satın alınmak suretiyle sağlanmıştı. O sırada Budin'de bulunan Şahbaz Giray'ın zahireyi götürmesi emredildi³⁰. Geri kalan zahire iki bin kadar araba ile Özü muhafızı Mustafa Paşa tarafından Kamanıçe yakınlarındaki Yaveçe kalesine kadar götürülüp burada Şahbaz Giray'a teslim edildi. Leh kuvvetleri ise kaleye yardım geleceğini öğrenmişlerdi. Kaleye üç saat mesafeye gelindiğinde Jan Sobieski'nin oğlu ve dört kazak hatmanının da bulunduğu 30000 kişilik Leh kuvvetleri saldırıya geçti. Şahbaz Giray, komuta etiği asker sayısı ise 4000 civarında idi. Kahramanca karşı koymalarına rağmen sayıca çok üstün askere karşı bir şey yapamayacağı aşikârdı. Bunun üzerine Şahbaz Giray, buğdayı bırakıp geri çekilmek zorunda kaldı³¹. Şahbaz Giray'ın sayıca kat be kat üstün Leh ordusu karşısında yapabileceği bir şey yoktu.

Fakat aradan bir iki ay geçmeden Şahbaz Giray, Lehistan'a karşı yeniden harekete geçti. Bu sırada han Selim Giray, Kırım'a geri dönmekteydi. Hâlbuki kış mevsimi idi ve sefer zamanı değildi. Selim Giray, sefer bittiğinde ordu ile Kırım' dönmemişti. Ordusunu kalgay sultan komutasında ordusunu Kırım'a geri gönderirken kendisi Edirne'ye gelerek II. Ahmed ile görüşmüştü. Şahbaz Giray'ın Lehistan üzerine akını Şubat 1695'de kış ayında gerçekleşmiştir. Zaten bu Kırım akınlarında her zaman uygulanan bir durumdu. Kışın nehirler donduğu için ulaşım daha kolaydı. Diğer taraftan kışın yapılan akınlarda Rus ve Leh ordusunun saldırı ihtimali oldukça düşük olurdu. Bu da akınların

³⁰ Bu meyanda emir 19-20 Kasım 1694 tarihlidir. BOA. A.DVN.MHM., nr. 105, s. 30, h. 97; Zahirenin tedarik edilmesi ve Kamanıçe'ye götürülmesi hususunda Bucak'ta sakin Nogay mirzalarına da emir gönderilmiştir. BOA. A.DVN.MHM., nr. 105, s. 30, h. 98.

³¹ Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, II, s. 268; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayîât*, s. 494; Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s. 1573; Bir sonraki yıl Kamanıçe Kalesi'ne zahireyi Gazi Giray götürecektir. Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, II, s. 365.

başarısını artıran bir olguydu. Fakat akınlarda büyük kaleler bazen tehlike oluşturabilirdi. Çünkü bu kalelerde asker sayısı diğerlerine göre fazlaydı. Şahbaz Giray'ın bu akını Lehistan içlerine kadar yapılmıştı. Yol üzerinde karşısına 8000 kişilik bir Leh ordusu çıktı. Bu defa Leh kuvvetleri denk sayılırdı ve kolayca b0zguna uğrattı. Şahbaz Giray, ordusu ile İlbav Kalesi'ni kuşattı. Kale hatmanının 12000 kişilik atlı ve piyade askeri ile kaleden çıkarak saldırıya geçtiyse de bir şey yapamadan yeniden kaleye geri dönmek zorunda kaldı. Şahbaz Giray, İlbav Kalesi'ne giremedi, ama varoşları yaktıktan sonra dönüş yoluna geçmiştir. Bu akın Leh memleketine girdikten sonra 22 gün sürmüştür. İlbav Kalesi varoşları başta olmak üzere o civardan bir hayli ganimet elde edilmiş vaziyette önce Kamanıçe'ye daha sonra Kırım'a döndü. Şahbaz Giray, başarılı geçen bu akını Kamanıçe'de iken yazdığı bir mektupla padişaha bildirdi. Mektupla birlikte haç-peyker büyük bayrak, iki top ve bir yarar dil, yani esir gönderdi. Bu esir Aktanaç adında bir boyar, yani Leh asiliydi³². Alay köşkünde padişaha sunulan mektubun yanı sıra Aktanaç boyar da huzura çıkarıldı. Aktanaç idam edilmesi ihtimali karşısında Müslüman olmuş ve Şahin Mehmed adını almıştır. Bunun üzerine Eski Saray'da baltacı ocağına kayıt edildi³³. Simirnov, bu hediyelerin Şahbaz Giray'a padişah tarafından verildiğini yazmaktadır. Hatta devam ederek padişahın Şahbaz Giray'ın başarısından çok memnun olduğunu ve babasının yerine Kırım'a han tayin etmek istediğini yazmaktadır³⁴. Fakat Simirnov, bu olayı Sultan Mustafa'nın ikinci Macaristan seferi ile karıştırmaktadır³⁵. Akın sırasında II. Ahmed öldüğü için tahta II. Mustafa geçmişti. Dolayısı ile Şahbaz Giray'ın mektubu II. Mustafa'ya gelmiştir. Bundan sonra Şahbaz Giray'ı II. Mustafa'nın seferlerinde görüyoruz.

II. Mustafa tahta geçtikten hemen sonra bizzat ordunun başında sefere katılmak üzere harekete geçti. Devlet işlerini bizzat ele aldı. Şahbaz Giray'ın başarılı Lehistan akını, Sakız'ın Venediklilerden geri alınması kamuoyunda olumlu etki bırakmıştı. Sürmeli Ali Paşa'dan sonra sadarete getirilen Elmas Mehmed Paşa hazırlıkları tamamlayınca

³² Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr*, s. 291.

³³ Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721)*, Haz: Mehmet Topal, Ankara 2018, s. 93.

³⁴ Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, s. 400

³⁵ Demir, *Târîh-i Mehmed Giray*, s. 79.

II. Mustafa, 30 Haziran 1695’de birinci Macaristan seferine çıktı. Bu sırada Rus Çarı Petro Azak Kalesi’ni kuşattı³⁶. Azak Kalesi’nin yardımına Kaplan Giray gönderildi. Bu arada padişah Kırım ordusunun da sefere iştirak etmesini istiyordu. Bu meyanda Selim Giray’a ferman gönderilmiştir. Fakat Kırım halkı Rus ordusunun bu kadar yakında olması hasebiyle hanın bizzat sefere katılmasını istemiyorlardı. Han, yanında çok az asker olduğu halde sefere katılmak üzere harekete geçip Or Kapu’ya geldiğinde Şeremetev komutasındaki Ruslar ve Potkali Kazakları harekete geçtiler³⁷. Gerekli tedbirleri aldıysa da Rusların Özü kıyısındaki Gazikerman’ın Şeremetev’in eline geçmesine engel olamadılar. Potkali Kazakları ise Nusretkerman’a girmişlerdi. Selim Giray ise bu sırada Vidin’e ulaşmıştı. Gazikerman ve Nusretkerman’ın düşmesi haberi orduya ulaştığında askerler daha ileri gitmeyip Kırım’a geri dönmek istediler. Han’ın yanında çok az kuvvet kaldı ve o padişahla sefere devam etti³⁸. Oğlu kalgay Devlet Giray, Kırım’a geri döndü. Ruslara karşı savunma tedbirleri aldı. Yine de Şahkerman ve Mübarekkerman kalelerini almalarına engel olmadılar. Senenin en büyük başarısı Çar Petro’nun Azak önlerinden başarısızlıkla ayrılmasıdır. Azak’a yardım için görevlendirilen Kaplan Giray, Rus ordusu çekilirken bir süre takip ederek ganimetle Kırım’a dönmeyi başarmıştı³⁹. Bütün bunlar üzerine Kırım ileri gelenleri Kazaklar üzerine akın yapılmasını istiyorlardı. Selim Giray ise hastaydı, akını yapabilecek durumda değildi. Akına kalgay Devlet Giray, Şahbaz Giray, Gazi Giray ve Kaplan Giray katılacaklardı. Akına kalgay Devlet Giray komuta edecekti. Fakat Kırım ordusunda tam bir birlik yoktu. Mesela Bucak başbuğu olan Gazi Giray, kalgay sultanla arası iyi olmadığı için akına zamanında katılmadı. Çerkesistan başbuğu Kaplan Giray ise Don Kazakları üzerine küçük baskınlar yaptıktan sonra geri çekildi. Geriye Devlet Giray ve Şahbaz Giray kalmıştı. Onlar da Barabaş Kazakları üzerine saldırdılarsa da Gaziler Geçidi adı verilen yere kadar gittiler.

³⁶ Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, II, s. 352.

³⁷ Kazaklar hakkında geniş bilgi için bakınız: Yücel Öztürk, *Özü’den Tuna’ya Kazaklar*, İstanbul 2004.

³⁸ Selim Giray’ın yanında sadece kapı halkı kalmıştı. Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb’ü’s-Seyyâr*, s. 298.

³⁹ Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb’ü’s-Seyyâr*, s. 300; Azak’ta Kırım ordularının desteği için bakınız: Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, II, s. 352-355.

Maalesef 24 gün süren akın başarısızlıkla sonuçlandı. Bu akına Kırım kaynaklarında *Donuz kırımı* denilmektedir⁴⁰.

1696 yılı baharında Sultan Mustafa yeniden sefere çıkmak üzere hazırlıkları başlattı. Doğal olarak sefere Kırım ordusunun da katılması amacıyla Kırım hanı Selim Giray'a yeniden emir gönderildi. Selim Giray hazırlıklarını yapıp Ferahkerman civarına geldiğinde Çar'ın Azak'ı kuşattığını haber aldı. Rus tehlikesi karşısında halk hanın sefere bizzat katılmasını, Kırım'ı bırakmasını istemediler⁴¹. Han, durumu İstanbul'a bildirdiğinde Kırım'da kalıp savunma yapmasını, ama yerine Şahbaz Giray ya da Kaplan Giray komutasında ordu göndermesi yönünde emir geldi⁴². Bunun üzerine Selim Giray, oğlu Şahbaz Giray'ı sefer için görevlendirdi. O sırada Şahbaz Giray, Azak'a zahire götürmüş, dönmekteydi. Dönerken Azak Deniz'i kıyılarında rastladığı Kazaklara karşı başarılı mücadele vermişti. Niğdeli Ali Ağa'nın getirdiği hatt-ı hümayun gereği hemen yola çıktı (16 Temmuz 1696)⁴³. Kırım ordusu Kalıcak mevkiinde ikiye ayrıldı. Selim Giray, Şahbaz Giray'ı sefere yolcu ederken kendisi Azak'a gitti⁴⁴. Ama yola çıkmadan oğluna "... *dîn ü devlet hizmetinde kemâl-i istikâmet ile rikâb-ı hümâyûnda ubûdiyyet cihetinde, taksîrât itmeden hazer eyle. Eger dâreynde kâm-ı maksûdiñ bî-na'b hâsıl ola varasıñ ve askeriñ zabtında muhkem ol. Halk için hulûs-ı kalb olan ibâdın sür ve mu'ânet eyle*" şeklinde nasihatte bulundu ve başarılı olması için dua etti⁴⁵.

Şahbaz Giray, Kırım'dan ancak 2000 kişi ile yola çıkabilmişti. Akkerman civarına geldiğinde 10000 kişi daha kendisine katıldı. Padişah bu sırada Lipova Kalesi önündeydi. Şahbaz Giray, ilk çarpışmalar başladıktan sonra gelebilmişti. Silahdar Tarihi'nde Kırım

⁴⁰ Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr*, s. 301; İnalçık, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar*, s. 311.

⁴¹ Kırım Han'ı sefere gidileceği zaman kabile liderlerinin desteğini almak zorundaydı. Alan Fisher, "Moscovy and Black Sea Slave Trade", *A Precarious Balance: Conflict, Trade and Diplomacy on the Russian-Ottoman Frontier*, İstanbul 1999, s. 31.

⁴² BOA. A.DVN.NMH., nr. 5, s. 213-214.

⁴³ Kırım ordusunun bir kısmı da Azak'a yardım için gönderilmiştir. Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr*, s. 311.

⁴⁴ Selim Giray'a Azak, Taman ve Özi taraflarının korunması için gönderilen emirler. BOA. A.DVN.NMH., nr. 5., nr. 5, s. 215-221.

⁴⁵ Demir, *Târîh-i Mehmed Giray*, s. 77.

askeri sayısının 6000 kişi olduğunu ve geç gelmesi nedeniyle hanzadeye iltifat etmediği üzerinde durmaktadır⁴⁶. Mehmed Giray ise Sultan Mustafa'nın bu durumdan müteessir olan Şahbaz Giray'ın gönülünü aldığını, otağa davet ederek, huzuruna kabul ettiğini yazmaktadır. Burada kendisine samur kürk ve tezyin edilmiş bir kılıç ve yine tezyin edilmiş eğerli bir at hediye etti. Tabii Şahbaz Giray'ın yanında olan mirzalar da unutulmadı. Onlara da çeşitli hilatlar hediye edildi⁴⁷. Böylece Şahbaz Giray orduya iltihak etmiş oldu.

Öncelikle Bosnalı Sefer Bey kılavuz tayin edilerek Şahbaz Giray, Yalı Ağası Osman Ağa ile birlikte düşman üzerine akına gönderildi⁴⁸. Akının başarılı geçmesi ve Avusturya ile yapılan savaşlarda üstün gayreti sayesinde padişahın dikkatini çekti. Hatta Sultan Mustafa, Selim Giray'ın yerine onu Kırım'a han tayin etmek istedi. Fakat devlet ileri gelenleri "*Pâdişâhım, hâliyâ pederleri el-Hâc hân hazretlerinüñ hâtırı sıyânet olunmak lâzım-ı devletdür.*" diyerek padişahı bu düşüncesinden vazgeçirdiler. Sefer sırasında Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya Şahbaz Giray ile birlikte hareket etmesi yönünde emir verilmiştir⁴⁹. Ordu dönüş yoluna koyulduğunda Şahbaz Giray, padişah tarafından Yağodine menziline huzura kabul edildi⁵⁰. Çeşitli armağanlar ihсан edildikten⁵¹ sonra Kırım'a dönmesine izin verildi⁵². Kısa süre sonra Bahçesaray'a vasil oldu.

Şahbaz Giray, Bahçesaray'da çok kalamadı. 1697 yılında II. Mustafa üçüncü Macaristan seferine çıkmak üzere hazırlıkları başlattı. Tabii 1696 yılı Azak'ın Rusların eline geçtiği yıl olması itibari ile kuzey savaşlarında yeni bir evrenin başlaması demektir⁵³. Selim Giray hem Rus tehlikesi hem de hastalığı sebebiyle bizzat sefere iştirak

⁴⁶ Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s. 292.

⁴⁷ Demir, *Târîh-i Mehmed Giray*, s. 79.

⁴⁸ Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme* s. 298.

⁴⁹ BOA. *İE. HR.*, nr. 4/495, Evasit-ı Safer 1108.

⁵⁰ Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s. 305.

⁵¹ Ayrıca padişah Şahbaz Giray'a iki has da verilmesini emretti. Demir, *Târîh-i Mehmed Giray*, s. 80.; Has demek en az 100.000 akçalık bir gelir anlamına gelmektedir. İki has demek yıllık gelirinin 200.000 bin akça olması anlamına gelmektedir.

⁵² Şahbaz Giray, bu sırada bir süre Temeşvar civarında kalmıştır. Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr*, s. 327.

⁵³ Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, II, s. 385-387.

edemeyeceğinden Şahbaz Giray komutasında 10000 kişilik ordu ile sefere memur edildi. Yola çıktıktan sonra kendisine gönderilen emirde Boğdan'da çeşitli sorunlar ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bir kısım Boğdan halkı voyvodalarına itaat üzere değillerdir. Ayrıca Eflak'ta sakin eski hatmanlardan Antayon, Mironikoğlu? Nikola ve Anton ve Vasil yine voyvodalarına itaat etmeyip isyan etmişlerdir. Şahbaz Giray'a gönderilen emirde isyandan vazgeçerlerse canlarına, mallarına ve ailelerine dokunulmaması istenmektedir⁵⁴. Bir başka sorun ise Eflak sınırına yakın Calmış? Nahiyesi'nde hırsız ve haydut eşkıyası türemiş olmasıdır. Eşkıyalar çevreye ve Tuna iskelelerinde halka zarar vermektedirler. Şahbaz Giray'ın Calmış? Nahiyesi'ne vardığında bu hususta gerekli tedbirleri alması istenmektedir⁵⁵. Tabii bu sırada padişah hal hatırını sormuştur. Diğer taraftan Kapıcıbaşı Mirahur Hasan Ağa'ya yazılan hükümde ise Şahbaz Giray'ın ve Kırım askerinin ihtiyacının karşılanması emredilmektedir. Bunun için Eflak ve Boğdan cizyesi gelirlerinden istifade edilmesi istenmektedir⁵⁶. Hasan Ağa marifeti ile Kırım askeri Eflak sınırına geldiğinde verilmesi istenenler 850 baş sığır, 850 baş koyun, 140 kıyye sadeyağ, 112 kıyye mum, 22 kile pirinç, 1120 kile arpa, 2800 adet ekmek, 160 kıyye çörektir. Bütün bunların bedeli 5.489.5 kuruş, 878.320 akçaya balığ olmuştur⁵⁷. Bütün bunlardan sonra Haziran 1697'de Şahbaz Giray, Pançova menziline orduya katılmıştır⁵⁸. Orduya katıldığında 200 baş koyun ve 200 baş sığır verilmiştir⁵⁹. Burada hanzade padişah tarafından kabul edilmiştir⁶⁰. Mehmed Giray huzura kabul edildiğinde Şahbaz Giray'a şerbet ve kahve ikram edildiğini yazmaktadır⁶¹. Halil İnalçık, huzura kabul edildiğini, fakat hanzadeye kahve ikramının mümkün olmadığı üzerinde durmaktadır. Çünkü padişah huzurunda kahve ikramı sadece hanlara

⁵⁴ BOA: *A.DVN.MHM.*, nr. 110, s. 31, h. 127; Evail-i Zilkade 1108.

⁵⁵ BOA: *A.DVN.MHM.*, nr. 110, s. 54, h. 236.

⁵⁶ BOA: *A.DVN.MHM.*, nr. 110, s. 54, h. 238.

⁵⁷ BOA: *İE. HR.*, nr. 7/682.

⁵⁸ Şahbaz Giray'ın gelişi sırasında gerekli tedbirleri alması, yolda güçlük çekmemesi için kılavuz tayin etmesi için Eflak voyvodasına Haziran ayı başlarında emir gönderilmiştir. BOA: *A.DVN.MHM.*, nr. 110, s. 54, h. 234, 235, 236, Evail-i Zilhicce 1108.

⁵⁹ BOA: *İE. HR.*, nr. 7/682.

⁶⁰ Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname*, s. 402.

⁶¹ Demir, *Târîh-i Mehmed Giray*, s. 99.

mahsus bir iltifattı⁶². Adet olduğu üzere kendisine çeşitli hediyeler verildi. Bunlardan birisi 7200 akça kıymetinde samur kürktü. Ayrıca 2 top hindi kutni, 1 top alaca, 1 çift keşmiri şal kuşak, 3 adet kadife yastık, 1 adet kırmızı kilim, 3 adet kırmızı bogasi donluk gibi hediyeler Dilaver Ağa marifet-i ile temin edilip, tevdi edildi⁶³. Bunlara ilaveten muşambalı münakkaş çadır verilmesi sağlandı⁶⁴.

Sefer sırasında Şahbaz Giray, düşman ordusunun durumu öğrenmek ve düşman hakkında bilgi alabilmek amacıyla esir ele geçirmek üzere görevlendirildi⁶⁵. Titel Kalesi'nin fethi sırasında ordu ile birlikteydi. Kaçan düşmanı takip edip nice esir ve ganimet ele geçirmiştir⁶⁶. Ayrıca Varadin taraflarında da Şahbaz Giray, görevlendirildi. Amaç o tarafta düşmanın hareketi hakkında bilgi toplamaktır. Mesela ordu Div hendeği başında iken akşama doğru ordudan ayrılarak düşmanın Varadin'e yöneldiği bilgisi ile sabaha karşı geri dönmüştü⁶⁷.

Sultan Mustafa'nın üçüncü seferinin kaderini belirleyen savaş Zenta'da yapılmıştır. Osmanlı ordusu Zenta mevkiinde Tisa Nehri'ni geçmeye çalışırken Avusturya ordusunun baskınına uğramıştır. Şahbaz Giray da ordu ile birlikteydi. Son ana kadar sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın çadırında kalmıştı. Fakat savaşın artık kazanılamayacağı noktaya gelindiğinde yakınlarından birisinin uyarısı ile karşıya geçmeye karar verdi⁶⁸. Böylece savaşı ordunun karşıya geçen kısmı ve padişah ile birlikte seyretmek durumunda kaldı. Savaş bittiğinde ordu ile birlikte Temeşvar'a çekildi⁶⁹. Burada padişah tarafından huzura kabul edilerek

⁶² Halil İnalçık, kahve ikramının hana mahsus olduğu bilgisinin Mehmed Giray tarihinin olayın anlatıldığı sayfada yer alan der kenarda olduğunu yazmaktadır. Hatta der kenarın başka biri tarafından yazıldığını da belirtmektedir. İnalçık, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar*, s. 555, dipnot 87.

⁶³ BOA. *İE. HR.*, nr. 5/448.

⁶⁴ BOA. *İE. HR.*, nr. 5/526.

⁶⁵ İnalçık, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar*, s. 321.

⁶⁶ Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s. 406.

⁶⁷ Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s. 415. Aynı bilgi daha sonra tekrarlanacaktır. Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s. 419.

⁶⁸ Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'û's-Seyyâr*, s. 325;

⁶⁹ Erhan Afyoncu, "Zenta", *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 281.

Kırım'a dönmesine müsaade edildi⁷⁰. Fakat Eylül ayı geldiğinde Barabaş Kazakları üzerine akın yapmak üzere görevlendirildi. Emrinde yer alan 10000 askerle Recep 1109- Ocak/ Şubat 1698'de harekete geçti⁷¹. Ukrayna'da yer alan kazaklar üzerine yapılan akında Çoğay Kalesi⁷² kuşatılmış, kaleye bir hayli zarar verilmiştir. Şahbaz Giray, kalenin varoşunu yakmış ve bir hayli ganimet ile geri dönmüştür. Dönerken Rus askeri Pojrak suyu civarında saldırmıştır. Şahbaz Giray saldırıya mani olamadıysa da çok kayıp vermeden Kırım'a dönmeyi başarmıştır. Akın tam olarak 48 gün sürmüştür⁷³. Şahbaz Giray'ın akının başarılı geçtiğine dair İstanbul'a bilgi verdiği ona hitaben yazılan cevabi mektuptan anlaşılmaktadır. Evahir-i Ramazan 1109 (1-10 Nisan 1698) tarihli mektup doğrudan Şahbaz Giray'a hitaben kaleme alınmıştır. Gönderdiği mektubun ulaştığı üzerinde durulduktan sonra düşmana karşı başarısı tebrik edilmektedir⁷⁴. Ayrıca başta kalgay Devlet Giray ve Şahbaz Giray olmak üzere diğer hanzadelere hediyeler gönderilmiştir. Bu hediyeler şunlardır: Kalgay sultana has ül hass samur kürk, Şahbaz Giray'a çukaya kaplı samur kürk, hanzadeler için dört top has ül hass-ı

⁷⁰ Bu kabul sırasında Şahbaz Giray'ın yanında görevlendirilen eski mirahur olan Hasan Ağa için 200 kuruş harcırah ödenmesi için Silistre cizyesi uhdesine olan Mehmed Ali Ağa'ya emir gönderilmiştir. BOA. AE. SMST. II., nr. 83/8849, 10 Ca 1109.

⁷¹ Seyyid Mehmed Rizâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr*, s. 327-328; Bu akın da diğer birçok akın gibi kışın yapılmıştır. Akınlar bazen Moskova'yı hedef almaktaydı. 1571 yılında Devlet Giray, Oka nehrini geçerek Moskova'nın varoşlarını yakmıştı. Bir yıl sonra yapılan akında yine Oka nehrini yine geçmişti A.A. Novoselyskiy, *Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, s. 24; Devlet Giray'ın akını karşısında Çar IV. İvan, Moskova'yı terk ederek Aleksandrovski'ye kaçmıştır. Halil, İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)" , Belleten, XII / 46, Ankara 1949, s. 388; Akınlarda değişik yollar kullanılabilmekteydi. 1610 ve 1620'li yıllarda yapılan akınlarda Nogayskiy, Kalmiuskiy ve İzümskiy yolunu kullanmışlardır. 1630'da ise Muravskiy yolunu kullanarak akın yapmışlardır. Zamanla Ruslar bu yollar üzerinde savunma hatları oluşturmuşlar, bu hatlar boyunca yeni kurmuşlardır. Bu şehirlerden bazıları Çuguyev, Yablonov, Koroçî'dir. Novoselyskiy, *Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, s. 310-311; Şehirlerin arası müstahkem karakollar, hendekler ve toprak tabyalar ile desteklenirdi. Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Türk Kavimleri ve Devletleri*, s. 254.

⁷² Ahmed Cavid kalenin adını Pañçova olarak vermektedir. *Osmanlı Rus İlişkileri Tarihi (Ahmed Cavid Bey'in Müntehabâtı)*, Haz: Adnan Baycar, İstanbul 2004, s. 162

⁷³ Seyyid Mehmed Rizâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr*. s. 328.

⁷⁴ BOA. A.DVN.MHM., nr. 110, s. 357, h. 1535.

has cedit, mirzalar ve hanın ağaları için 35 top sade has ve 35 top kuşaklık-ı atik⁷⁵.

Bundan sonra Osmanlı Devleti barış görüşmeleri sürecine girmiştir. 1699'da Hacı Selim Giray'ın hanlığı döneminde Karlofça Antlaşması imzalanmıştır. Karlofça'da Lehistan ile yapılan antlaşma maddelerinden birisi akınların durdurulmasıdır. Diğer taraftan bir yıl sonra Rusya ile yapılan İstanbul Antlaşması'nda da aynı meyanda bir madde yer almıştır. Bu durum Evahir-i Şaban 1110 tarihli ferman ile Kırım Hanı'na bildirilmiştir. Ferman'ın bir suret-i 34 Numaralı şer'iyye sicilinde bulunmaktadır⁷⁶. Ferman Kırım'a ulaştığı sırada bir kısım Kırım askeri İsmail Geçidi'ndeydi. Kırım ordusu Ukrayna'ya akına gitmekteydi. Antlaşma gereği geri dönmek durumunda kalmışlardır⁷⁷.

Şahbaz Giray'ı bir kez daha görev başında görüyoruz. Ölümünden kısa bir süre önce Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra Şahbaz Giray, Kamaniçe Kalesi'ne zahire götürme işi ile görevlendirilmiştir. Lehistan ile anlaşma imzalanmasına rağmen Kamaniçe'ye zahire sevkiyatı hala üst düzey asker desteği olmadan yapılamamaktadır. Bu görevi sırasında Şahbaz Giray'ın yanına mübaşir olarak dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Ali Ağa görevlendirilmiştir. Zahire nakli sırasında kalede görevli askerlerin maaşları da gönderilmekteydi⁷⁸. Şahbaz Giray'ın Kalmuklar üzerine akına da gitmiştir. Başarılı bir şekilde döndüğüne dair Selim Giray'ın mektubu bulunmaktadır. Belge tarihsiz olmasına rağmen akının Selim Giray'ın hanlığı bırakmadan öncesinde yapıldığını söyleyebiliriz⁷⁹.

Hacı Selim Giray 1699'da hanlıktan kendi isteği ile çekildikten sonra en büyük oğlu kalgay Devlet Giray'ın han olmasını istemiştir. Onun isteği kabul edilerek Devlet Giray Hanlığa getirilmiştir. Devlet Giray, han olduktan sonra kardeşi Şahbaz Giray'ı kalgaylık makamına getirmiştir. Fakat Devlet Giray, faaliyetleri ile nam salmış Şahbaz

⁷⁵ BOA. AE. SMST. II., nr. 89/9656.

⁷⁶ Kırım Şer'iyye Sicili, nr. 34, 97/-1; Zübeyde Güneş Yağcı-Mustafa Akkaya, *Kırım Kazaskeri Buyurdu (34 Numaralı Kırım Sicili-Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Ankara 2021, s. 98.

⁷⁷ KŞS, nr. 34, 97/a-2; Güneş Yağcı-Akkaya, *Kırım Kazaskeri Buyurdu*, s. 98.

⁷⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 676.

⁷⁹ BOA. HH., nr. 1446/60.

Giray'dan çekinmekteydi. Müstecip Ülküsal, Devlet Giray'ın Şahbaz Giray'ı bu nedenle asi Çerkesler üzerine gönderdiğini, bu savaşta Çerkeslerin eline düştüğünü ve onlar tarafından öldürüldüğünü yazmaktadır⁸⁰. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Şahbaz Giray'ı bahadır, seciyesi yüksek birisi olduğu üzerinde durduktan sonra Şahbaz Giray'ın şehiden vefat ettiği üzerinde durmaktadır. Ancak Devlet Giray'ın zehirlediğini de ilave etmektedir⁸¹. Aynı durumu Zinkeisen da ifade etmektedir. Bu durumu Devlet Giray'ın kardeşinin *manevi üstünlüğünden çekinmekteydi* şeklinde ifade etmektedir. Sonuçta Şahbaz Giray'ı zehirletti⁸². Abdülgaffar Kırımî bu görüşte değildir. “*Şahbaz Giray'ın son seferi Çerkesler üzerinedir. Besni/Besleney Çerkesleri kışlakta iken kalgaya Çerkes beylerinde Sulahoğlundan? Timur Poladoğlu Zaver Bey, gece vakti uyurken Şahbaz Giray'ı katletmiştir.*” şeklinde olayı anlatmaktadır. Öldüğü yıl olarak da 1109 senesini vermektedir⁸³. Halim Giray ise olay üzerinde çok kısa durmaktadır. O, kalgayın Çerkesler eline esir düşerek şehit olduğunu yazmaktadır⁸⁴.

Şahbaz Giray, kaynaklarda cesur, devletine-milletine hizmet etmek için hayatını adanmış birisi olarak tavsif edilmektedir. Bunlardan birisi Defterdar Sarı Mehmed Paşa'dır. O, Şahbaz Giray'ı şöyle tarif etmektedir: “*Mûmâ-ileyh Şehbâz Giray fenn-i kabzada pehlûvân-ı âlem ve kemân-dârân- zor-âver fenninde ser-âmed olup nefsinde bahâdır ve me'mûr olduğu mahallerde niçe fûtûhâta mazhar olmuş, akrânı nâdir olan sultanlardan idi. Devlet-i 'Aliyeye tarafından dahi bahâdırılığı şâyı ve tâ'ife-i Tatar beyninde dahi her vechile i'tibârı olduğu*”⁸⁵ Kırımî Abdülgaffar da Hacı Selim Giray'ın oğulları arasında en meşhur olanın Şahbaz Giray olduğunu belirtmekte “*Lakin Şahbaz Giray Sultanı ziyade medh iderler ki akil ve kamil ve vecih? ve cesim ve ziyade şeci-i vücud sehada bediriğ imişler. Pederi merhum han ahara tercih ider olmağla ve kalgaylık rütbesiyle hidmet-i devlet-i*

⁸⁰ Müstecip Ülküsal, *Kırım Türk-Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, İstanbul 1980, s. 75.

⁸¹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 703.

⁸² Johann W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, Çev: Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 235.

⁸³ Kırımî el-Hac Abdülgaffar, *Umdetü't-Tevârih*, İstanbul 1343, s. 130.

⁸⁴ Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân*, s. 129.

⁸⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, s. 703.

*aliyyede bulunub haddinden efsun medh ve senya makrun olduĝuna sair? Bir edran hasedi derlermiş*⁸⁶.

Şahbaz Giray'ın ölümü ile birlikte malları mahkeme tarafından kayıt altına alınmıştır⁸⁷. Tabii alacak vereceklerinin de ayrıntılı dökümü yapılmıştır. Aslın mallarının tamamının mı kayıt altına alındığı hususu sicildeki verilerde muğlâk görünmektedir. Çünkü tam bir terekesi çıkarılmış olsaydı, mirasçıları ve dolayısı ile miras paylaşımı tam olarak yapılırdı. Malların dökümüne baktığımızda hemen hemen bütün malların borç karşılığı olarak kaydedildiğini görmekteyiz. Çok az malı borç karşılığı değildir. O mallar da kendisine ibaresi ile belirtilmiştir. Mesela 15.400 akça kıymetli bir kız -ki bu bir cariyedir- Arslan Gazi Bölükbaşı'da olup *kendisine mahsub* ibaresi düşülmüştür⁸⁸. Bu şekilde kaydedilen iki kız ve Haçador'da 17.500 akça görünmektedir.

Şahbaz Giray, han oğlu olması itibariyle toplumun önde gelen kişilerinden birisidir. Dolayısı ile yaşam standardı ona göre olmalıdır. Fakat Şahbaz Giray'da olduğu gibi bu yaşam standardını karşılayacak gelirler zaman zaman aksayabilmektedir. Uzun süren savaş yıllarının getirdiği ekonomik yükünü buna eklediğimizde durum biraz daha zor olabilmekteydi. Nitekim metrukâtının ve borçlarının kaydından önce yer alan bir kayıta alacaklıların mahkemeye başvurduğu anlaşılmaktadır. Muharrem 1112 tarihli kayıta Şahbaz Giray'ın borçlarının tahsili için mallarının tespitini yapmak üzere mahkeme tarafından Ahmed Efendi ibn-i Ali Efendi vasi tayin edilmiştir. Ahmed Efendi yaptığı tespitten sonra hanzadenin metrukâtının borçlarını karşılamadığını mahkemeye bildirmiştir. Böylece mallarının dökümü yapılmıştır⁸⁹. Borç karşılığı da olsa kayıt altına alınan mallarından bir hanzadenin yaşamına dair çıkarımlar yapmak mümkün görünmektedir.

⁸⁶ Kırımî el-Hac Abdülğaffar, *Umdetü't-Tevârih*, s. 130.

⁸⁷ Borçları ve kayıtlı metrukâtının tamamı için bakınız KŞS., nr. 34, s. 21/a-12b; Güneş Yağcı- Akkaya, *Kırım Kazaskeri Buyurdu*, s. 193- 206.

⁸⁸ Kırım tereke defterlerinde bu özelliğe sıkça rastlamaktayız. Eşyaların, kölelerin, atların, kürklerin, kısaca metrukâtın kaydı yapılırken kime verileceği o malın altına ya da üstüne yazılmıştır. Geniş bilgi için bakınız: Zübeyde Güneş Yağcı, "Kırım Tereke Defterleri Üzerine Mülâhazalar", *Cihannüma*, VI/2, İzmir 2020, s. 17-45.

⁸⁹ KŞS., nr. 34, s. 22/b-1.

Öncelikle Tablo 1'de görüleceği üzere alacaklıları toplumun değişik kesimlerinden oluşmaktadır. Haçador, İlya, İbraş gibi zimmilerin yanı sıra Karagöz Mirza, Hacı Ağa, İslam Efendi gibi toplumun önde gelen kişilerine borcu olduğu gibi Hızır, Azimet, Karaoğlan gibi hiçbir unvanı olmayan kişilere de borcu vardır. Bu hanzadenin toplumun her kesimi ile bağlantısı olduğunu göstermektedir. Fakat bu bağlantı doğrudan değil, hanesinin ve işlerinin idaresini yapan kişiler tarafından kurulmuş olmalıdır.

Diğer taraftan borçlarının içinde en dikkati çekenlerin başında köleler ve atlar gelmektedir. Şahbaz Giray, en çok bunlar için borçlanmıştı. Esirler en pahalı grubu oluşturmaktadır. Köle içinde çengi olarak tanımlanan cariyeye 50.000 kefevi akçadır⁹⁰. Bu meblağ Şahbaz Giray'ın eşi Safiye Beymek'e ödemek durumunda olduğu mihri ile aynı miktardadır. Çengi cariyeler şarkı söyleyebilen ve bir müzik aleti çalabilen cariyelerdir. Her daim onlar diğer kölelere içinde en yüksek değere sahiptirler⁹¹. Diğer taraftan hanesinde hadım köleleri de vardır. Habeşi asıllı Süleyman Ağa muhtemelen hanesinin idaresinden sorumluydu⁹². Aynı kategoriye Hasan'ı da koymamız gerekmektedir. Gulam Hasan'ın değeri 20.000 akçadır. Hanzadenin hanesinin idaresinde ve yaşamında kölelerin önemli yeri olduğunu varsaymamız gerekmektedir.

Ömrünün büyük bir kısmı seferlerde geçmiş olmasına rağmen han sülalesinden birisi olması itibariyle hane halkının ihtiyaçlarını en üst düzeyde tutmaya gayret etmiştir. Çünkü borçları karşılığı kaydedilen eşyaları bunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Giysileri içinde kürkler önemli bir yer tutmaktadır. Samur, zerdavi, sincap, kunduz, tilki, kakım, as derilerinden kürkleri metrukâtının değerini artırmaktadır. Bazen bunlar parça şeklinde olup daha giyilebilecek durumda değillerdir. Mesela 1.010 akçe kıymetli dört çift kunduz parçası, 1.000 akça kıymetli samur parçası, 1.700 akça kıymetli iki parça tilki kürk bulunmaktadır. Kürkler içinde değişik kıymetli

⁹⁰ Aslında çengi cariyenin bedeli 60.000 akçadır. Şahbaz Giray, 10.000 akçasını ödemiş olmalı ki borç hanesine 50.000 akça yazılmıştır. *KŞS.*, nr. 34, s. 19-b.

⁹¹ Abdülhalik Bakır, "Ortaçağ İslam Dünyasında Köle Fiyatları", *Belleten*, LXXXI/292, Ankara 2017, s. 751-752.

⁹² Süleyman Ağa'nın kıymeti 30.000 akçadır. *KŞS.*, nr. 34, s. 18-a.

kumaşlarla kaplı olanları oldukça pahalıdır. Kırmızı zarflı kakım kürk 10.000, kırmızı çuka samur kürk 55.000 akça, yeşil zarflı samur kürk 25.000 akça kürk en pahalı olanlarıdır. Ucuz olmasına rağmen keşmirî kaplı zarflı samur kürk dikkat çekicidir. Başka giysi ya da başka eşyalar yapımında kullanılmak üzere deriler de Şahbaz Giray'ın malları arasında yer almaktadır. Mor meşin, sarı sahtiyan, kebutî deri bunlardan bir kaçıdır.

Kürklerden başka hem kıyafet hem de değişik eşya yapımında kullanılan birçok kumaş terekenin önemli kalemleri arasında yer almaktadır. Darayi, hatayi, bogasi, alaca, keten, ipek, kutni, çuka, kadife, dolama ve kadife kumaşlar miktarları belirtilmemiş olmasına rağmen kıymetlerinden epey yekûnlu olduklarını söyleyebiliriz. Bu kumaşların içinde alaca, beyaz bogasi çeşitleri diğerlerine göre daha fazladır. Bu kumaşlardan peşkir, yastık, döşek, perde, yayma, minder yapılmaktadır. Hanzadenin kendisi ve hanesinde yaşayanlar bu kumaşlardan yapılan peşkirler ile ellerini ver yüzlerini kurulamakta, döşeklerde yatmakta, yatarken yatsılara başlarını koymakta, makadlarda ve minderlerde oturmaktadırlar. Konaklarının değişik odalarına yaydıkları halılarını ve kilimlerini de unutmamak gerekmektedir.

Tabii bu arada yemeklerini kulplu –kulpsuz kazanlarda, tencerelerde pişirmekte, ekmeklerinin leğenlerde yoğrulan hamurdan yapmakta, kapaklı büyük (lengeri) sahanlarda servise hazır hale getirmektedirler⁹³. Hanzade kendisi, hane halkı ve misafirleri Kırım Türklerine has yemekleri değişik boyutlarda, kapaklı ve kapsız sahanlarda yemektedirler. Yemeğin yanında kimi zaman yaldızlı taslarda hoşaf da bulunmuş olmalıdır⁹⁴. Yemeklerini yedikten sonra ellerini yaldızlı leğene yaldızlı ibrikten ya da maşrapadan dökülen suyla yıkamaktadırlar. Akşam olduğunda küçük büyük şamdanlarda yakılan mumlarla odalarını, salonlarını aydınlatmaktadırlar. Evleri güzel koksun diye buhurdan güzel kokular koymaktadırlar. Gülabdan ile de hem kendileri hem de misafirlerine gül suyu dökmektedirler.

⁹³ Şahbaz Giray'ın terekesinde kösele sofraya dikkat çekmektedir.

⁹⁴ Şahbaz Giray'ın terekesinde patates'e rastlanması ilginçtir. 20 kefevi kaça değerinde altı dirhem patates (kartopfel) olması en azından hanzade gibi kişilerin hayatına patatesin girdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Şahbaz Giray, atları terekede yer almamakla birlikte 27 atının olduğu değişik kişilere olan borcundan anlaşılmaktadır. Bu atlardan birisi alaşadır. Arslan adında birine bir alaşa için 4.800 akça borcu kaydedilmiştir⁹⁵. Muhtemelen bu nedenle birden fazla eyer takımı vardır. Ancak üç eyer takımı sinabendli, gümüş üzengili olup rahtları yaldızlı, yeşil ve kırmızı kaytanlıdır. Üç eyer takımı 60.000 kefevi akça etmektedir. İki tanesinin 25 biner akça kıymetinde olması muhtemelen üzengilerinin gümüş olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Hanzadenin terekesinde silahların olmaması mümkün değildir. Terekede silah olarak üç hançer ve bir gaddare bulunmaktadır. Ancak borçları arasında altı tüfek kaydedilmiştir. Maalesef tüfeklerin cinsleri yazılmamıştır. Yine borçları arasında Tamanlı Hacı Süleyman'a 900 akça, Tiryaki Ali Bölükbaşı'ya da 1.000 akça yay borcu vardır. Bu yayların Tatar yayı olup olmadığı belli değildir. Buna rağmen Şahbaz Giray'ın dünyaca ünlü Tatar yayına sahip olduğunu varsaymak gerekmektedir.

Hâsılı kelim cepheden cepheye koşmuş Şahbaz Giray'ın hayatı müessif bir şekilde sona ermiştir. O, Osmanlı Devleti'nin ve Kırım Hanlığı'nın dönüm noktasını yaşadığı uzun savaş yıllarında yaşamış, zaferleri ve yenilgileri görmüştür. Böyle bir ortamda babası gibi devletine, millete hizmet etmek üzere yetiştirilmiş ve aldığı eğitimin ve terbiyenin hakkını vermiştir. Rusların Kırım kapılarına dayanması üzerine gönderildiği Macaristan'daki savaşlarda Kırım ordusuna başarıyla komutanlık yapmıştır. Onun katkıları ile birçok badire atlatılmıştır. Fakat o da Zenta yenilgisine düşman hakkında zamanında bilgi alarak mani olamamıştır. Son ana kadar sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın yanında kalmasına rağmen sonunda karşıya geçmek durumunda kalmıştır. Buna rağmen Sultan II. Mustafa'nın onun başarılarını gözden kaçırmadığı takdir etmesinden anlaşılmaktadır.

⁹⁵ At arabasının olmadığı dönemde hayatın en önemli parçasıydı. Özellikle üst düzey devlet görevlilerinin atlarının sayısı fazlaydı. Buna paralel olarak eğer takımları da değerliydi. Mesela aynı dönemin kişilerinden birisi olan Mirahur Osman Ağa'nın yaşam standardı da bu bakımdan Şahbaz Giray'dan çok farklı değildir. Emine Dinceç, "Kılıç'tan Tüfeğe: Mirahur Osman Ağa'nın Yaşamından Değişimin İzleri", *Turkish Studies*, XIII/8, 2018, s. 59.

Şahbaz Giray, hem konumuna göre yaşamak zorunda olmasından hem de savaşlarda askeri için gerekenleri yapmak durumunda olmasından dolayı olmalı borçlu vefat etmiştir. Onun borçlu olması bize bir hanzadenin yaşamının nasıl olduğuna dair veri elde etmemizi sağlamıştır. Çünkü alacaklıları mahkemeye başvurmasalardı, metrukâtı kaydedilmeyecekti.

Tablo 1: Şahbaz Giray Sultan'ın Borçları

Alacaklı	Borç Miktarı, Kefevi Akça
Mehmed Ali ibn-i Ramazan	55 Esedi
Haçador	150 Esedi, 17.170
Yani	2.000
Aşçı Ali	300
Ücret-i dâr	5.500
Seyfullah ve Alican ve Bekir	3.300
Şahbaz	7.300
Derviş Ali	20.000
Emeldeş Sefer Ali	7.000
Emin-i ganem Mevlüd	1.200
Safiye Beymek	50.000
Abid Efendi	3.200
İmam Faikî	50.000
Ekmekçi Şaban	1.400
Ramazan	1.000
Abdülhalik	300
Saraçcıbaşı Derviş	4.000
İmani? Nogaylı	2.000
Hızır	5.300
Sefer Gazi	3.250
İvaz	3.000
Koçaş Şahin ve Baylu	3.000
Mirza Han Çerkes	3.000
Halil Sekban	1.200
Velişah	500
Arslan Şah	800
Tamanlı Hacı Süleyman	900
Allahkut Mirza	6.000
Murad Çerkes	3.000
Karagöz Mirza	12.000
İslam Efendi	9.900
Arslan	500
Bayıç Nogaylı	4.800

Sefer Gazi Mirza	4.800
Ali Beğ Nogaylı	5.900
Tiryaki Alî Bölükbaşı	1.000
Hasbolat Mirza	5000
Arslan Gazi Bölükbaşı	3.904
Murtaza Paşa	4.000
Baba Yahudi	400
İlya Yahudi	844
Ahmed Molla	180
Mehmed Molla	50
İbrahim Ağa	600
Hacı Ahmed	400
Şahbaz	205
Acem Karaoğlan	2.920
Acem Sefer	3.278
Eyüboğlu	250
Tamanlı Hasan	135
Adilşah	190
Seyfullah İmam	44
Manaş	58
Mevlud Gazi	300
Frankol	1.100
Cumaali	40
Azimet	300
Aşçı Abdülhalim	200
Ali Merdan	100
Arslan Gazi	150
Tamanlı Sefer Ali	500
Mirza Hacı Ali	1.600
Mehmed Şah	200
Salih Çelebi	11.000
Hacı Süleyman	31.550
Mustafa Beşe	12.000
Hatib Efendi	3.300
Ahmed Efendi validesi	3.000

Kozbıçakoğlu	2.000
Rahman Gazi	4.000
Ahmed Ağa	50.000
Kalaycı Sefer Ali	480
Devlet Gazi	7000
Natukçu Çerkes	5.000
Ali Ağa ve Sefer Şah	20.000
Hacı Mahmud	2.526
Mehmed	1.500
Terzi Dilaver	2.000
Karasulu Mehmed	4.000
Ahmed Kumuk	22.500
İbraş	5.000
Hafızoğlu Ali	29.777
Hacı İsmail	23.466
Terzi Kantemur	2.150
Hacı Ağa	10.000
Abdülkerim bin Sefer Bekir Efendi	10 Esedi

Kaynaklar

BOA. A.DVN.NMH., nr. 5.

BOA: A.DVN.MHM., nr. 105, 110.

BOA. AE.SMMD. IV., nr. 50/5830, 6/630.

BOA. AE. SMST. II., nr. 83/8849, 89/9656

BOA. HH., nr. 1446/60.

BOA. İE. HLT., nr. 2/256.

BOA. İE. HR., nr. 4/495, 7/682, 5/448, 5/526,

KŞS., nr. 34.

Er, Elvina A., *Bora Gazi Giray Han: Hayatı ve Eserleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktor Tezi, Ankara 2011.

Acar, Serkan, “Kırım Hanı Devlet Giray’ın 1571 Rusya Seferi ve Moskova Yangını”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 39, 2013, s. 95-110.

Afyoncu, Erhan, “Zenta”, *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 280-281.

Akün, Ferit, *Devlet Giray Han*, İÜEF Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1966-1967.

Bakır, Abdülhalik, “Ortaçağ İslam Dünyasında Köle Fiyatları”, *Bellekten*, LXXXI/292, Ankara 2017, s. 715-766.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Haz: Abdülkadir Özcan, Ankara 1995.

Demir, Uğur, *Târîh-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Dingeç, Emine, “Kılıç’tan Tüfeğe: Mirahur Osman Ağa’nın Yaşamından Değişimin İzleri”, *Turkish Studies*, XIII/8, 2018, s. 51-64.

Emecen, Feridun M., “Son Kırım Hanı Şahin Giray’ın İdamı Meselesi ve Buna Dair Vesikalar”, *Tarih Dergisi*, Sayı: 34, İstanbul 1984, s. 314-345.

Eravcı, Mustafa, “Selim Giray”, *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 428-429.

Fisher, Alan, “Moscovy and Black Sea Slave Trade”, *A Precarious Balance: Conflict, Trade and Diplomacy on the Russian-Ottoman Frontier*, İstanbul 1999, s. 27-46.

Gökbilgin, Özalp, *1532-1577 Yılları Arasında Kırım Hanlığı’nın Siyasi Durumu*, Ankara 1973.

Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân*, İstanbul 1327.

Güneş Yağcı, Zübeyde, “Kırım Tereke Defterleri Üzerine Mülâhazalar”, *Cihannüma*, VI/2, İzmir 2020, s. 17-45.

Güneş Yağcı, Zübeyde-AKKAYA, Mustafa, *Kırım Kazaskeri Buyurdu (34 Numaralı Kırım Sicili-Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Ankara 2021.

İnalçık, Halil, “Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)”, *Bellekten*, XII / 46, Ankara 1949, s. 349-402.

İnalçık, Halil, "Han ve Kabile Aristokrasisi: I. Sahip Giray Han Döneminde Kırım Hanlığı", *Emel*, Sayı: 135, (Mart-Nisan 1983), s. 51-73.

İnalçık, Halil, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 2017.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, IV, Çev: Nilüfer Epçeli, İstanbul 20005.

Kırımî el-Hac Abdülgaffar, *Umdetü't-Tevârih*, İstanbul 1343.

Krolikowska-Jedlinska, Natalia, *Law and Division of Power in the Crimean Khanate (1532-1774), With Special Reference to the Reign of Murad Giray (1678-1683)*, Leiden-Boston 2019.

Kurat, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992.

Kuzucu, Serhat- KOYUNCU, Mustafa, "Rusya'nın Kırım Hanlığındaki Siyasi Faaliyetleri (1774-1783)", *Bilge Tonyukuk Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları I*, 2020, s. 373-393.

Novoselyskiy, A.A., *Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, Trc. Kemal Ortaylı, Ankara 2011.

Osmanlı Rus İlişkileri Tarihi (Ahmed Câvid Bey'in Müntehabâtı), Haz: Adnan Baycar, İstanbul 2004.

Öztürk, Yücel, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar*, İstanbul 2004.

Samoyloviç, Aleksandr N., "Kırım Tatar Yarlıklarında "Tiyiş (Tiş)" ve Diğer Terimler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVI/1, Çev: Serkan Acar, İzmir 2011, s. 277-278.

Smirnov, V. D., *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, İstanbul 2016.

Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyâr Fî-Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar (İnceleme-Tenkitledi Metin)*, Haz: Yavuz Söylemez, Ankara 2020.

Söylemez, Yavuz, Osmanlı Sarayında Katledilen Bir Kırım Hanı: İnalet Giray Han", *Karadeniz Araştırmaları*, XIV/55, 2017, s. 209-224.

Şen, Fatma Meliha, "Nidaî ve Kırım Tarihi Hakkında Yeni Bir Eser: Nusret-i Gazâ-yı Sâhib Gerây", *Türkiyat Mecmuası*, XXIII/2, İstanbul 2013, s. 145-169.

Şen, Muhammet, "Kırım Hanı I. Selim Giray'ın İlmî ve Edebî Yönü", *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, III/7, 2014, s. 75-84.

Şen, Muhammet, "I. Selim Giray'ın Hanlık Döneminde Osmanlı-Lehistan Savaşlarında Kırım Kuvvetleri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 38, 2013, s. 55-73.

Türk, Ahmet, *The Crimean Khanate Under The Reign Of Gazi Giray II*, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara 2000.

Karaçay Türkal, Nazire, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2012.

Ülküsal, Müstecib, *Kırım Türk-Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, İstanbul 1980.

Velyaminov- Zernov, V.V., *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarına Dair Bolgan Yarlıklar ve Hatlar*, Haz: A. Melek Özyetgin, İlyas Kamalov, Ankara 2009.

Yalvar, Cihan, "Suçlamaların Gölgesinde Bir Kırım Hanı: Murad Giray Han", *Murad Giray Han, Yeditepe Ün. Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, III/6, İstanbul 2019, s. 1-18.

Zinkeisen, Johann W., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, Çev: Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.